

LEDUNGEN

Kultur och miljö i Stockholms län

Nr 2/3 2021 40kr

Vandringar i hembygden
Guide till länets vandringsleder

I detta nummer...

... har vi en bilaga om länets vandringsleder. De har kartlagts av länsförbundets praktikant Sixten Ernerot, som studerar etnologi vid Lunds universitet. Sixten har varit praktikant på distans under vårterminen.

Vandringar i skog och mark har ju fått en ökad betydelse för vårt välbefinnande under pandemin – det är lätt att hålla avstånd i naturen. Vi hoppas att du vill spara bilagan och bege dig till stigar där du aldrig gått. En vandring kan lämpligen kombineras med att besöka en hembygdsförening i närheten!

Hur tar hembygdsföreningarna emot nya medlemmar? Det har vi frågat sju föreningar, och vi har också låtit forskaren Torbjörn Einarsson kommentera föreningarnas mottagande. Ingen förening ringer och hälsar välkommen, något som Torbjörn Einarsson rekommenderar. Kanske har vi blivit alltför vana vid att mejla. Det är enkelt, javisst, men ett telefonsamtal är inte heller så svårt, eller hur?

Att vårda gamla byggnader är ofta hembygdsföreningarnas uppdrag. Men även nyare hus behöver vårdas, hembygdsföreningarna ska ju arbeta även i nutiden och för framtiden, inte bara för dåtiden. En förening som engagerat sig i att försöka få husägare att renovera med varsam hand är Renoveringsraseriet. Att bevara gamla fönster och balkonger är både klimatsmart och gör att husen kan behålla sin karaktär. Men ska man bygga om och bygga nytt kan det vara skäl att fråga människorna i kommunen hur de vill se sin nya stadsdel eller sitt nya centrum. I Helsingborg och Järfälla har man gjort just detta i ett stadsutvecklingsprojekt som tar vara på invånarnas berättelser och minnen för att knyta invånarna och platserna närmare varandra. Något som kan ge bättre hembygds känsla.

Men visst har Ledungen artiklar om dåtiden också. Vi ger tips på hur du kan hitta gamla torp, det gäller att leta både efter kulturarvsväxter och stenar, samt i arkiv och på kartor. Och i ett nytt projekt vill Stockholms läns museum väcka skolelevernas intresse för gamla tider genom att publicera bilder på en digital plattform, Länskällan.

Vi hoppas också att du ska finna mycket läsvärt i våra fasta avdelningar, bokrecensioner, notiser och Krönikan – som handlar om hur postväsendet knöt samman Europas länder långt före e-post och sociala medier. Ibland glömmar vi hur stor betydelse postbefordran faktiskt har haft.

Ingrid Jacobsson
Vik redaktör

Innehåll

2 I detta nummer

3 Hur välkomnas nya medlemmar

6 Människors minnen används i stadsutveckling

9 Förening vill stoppa renoveringsraseriet

10 Att göra döda platser levande

12 Vandringsleder i länet. Bilaga – riv ut och spara!

20 Sök gamla torp i sommar

22 Krönika – När posten sammanlänkade Europa

23 Länskällan – ny digital plattform

24 Bokrecensioner

27 Notiser

Omslagsbild: Vandringsled på Ingarö
Foto: Ann Pettersson

*Att måla en dörr på hembygdsgården vill säkert nya medlemmar hjälpa till med.
Foto: Ingrid Jacobsson*

Hur välkomnas nya medlemmar?

En ny medlem i en hembygdsförening är en viktig person. Medlemmen har naturligtvis sökt sig till föreningen för att hen vill veta mer om hembygden, kanske hjälpa till i verksamheten eller bara stödja arbetet ekonomiskt. Men hur välkomnas en ny medlem? Brev, mejl, telefonsamtal – eller, i värsta fall, ingenting.

”Det kan kännas svårt och olustigt att ringa upp okända. Men tvingar man sig till några samtal blir det lättare och lättare! Kanske kan föreningen hitta en person med god social kompetens som ringer. Och tänk på att det omvända är jättejobbigt – att en ny medlem skulle ta initiativ och ringa upp föreningen – det händer nog aldrig.”

TORBJÖRN EINARSSON, FORSKARE VID STOCKHOLM CENTER FOR CIVIL SOCIETY STUDIES
(CENTRUM FÖR STUDIER AV CIVILSAMHÄLLESFRÅGOR)

Ledungen frågade sju föreningar hur de gör – se svaren här nedan. Mejl och brev är de vanligaste kontaktformerna. Ingen ringer upp och hälsar välkommen och berättar mer om föreningen. Men Torbjörn Einarsson, forskare vid Stockholm center for civil society studies (centrum för studier av civilsamhällesfrågor), menar att ett telefonsamtal är överlägset bäst för att ta kontakt med nya medlemmar.

– Tyvärr tror jag dock att det är få som tar personlig kontakt. Det kan kännas svårt och olustigt att ringa upp okända. Men tvingar man sig till några samtal blir det lättare och lättare! Kanske kan föreningen hitta en person med god social kompetens som ringer. Och tänk på att det omvända är jättejobbigt – att en ny medlem skulle ta initiativ och ringa upp föreningen – det händer nog aldrig.

– Samma form av personlig kontakt kan vara viktig när det gäller medlemmar som glömt att betala. Ring upp dem och påminn, fråga om de inte vill vara medlemmar längre. Ge dem i så fall möjlighet att förklara varför de hoppar av.

Torbjörn Einarsson har forskat kring en rad olika aspekter på föreningsliv och engagemang inom civilsamhället, bland annat i idrottsrörelsen, svenska kyrkan och lantbrukskooperationen.

– Föreningar klagar ju ofta på att det är svårt att få medlemmarna att engagera sig. De få som är engagerade och gör mycket får göra ännu mer, och de kan vara svåra att bromsa. Många eldsjälar har bränt ut sig. Ett sätt att få fler engagerade är att erbjuda dem konkreta uppgifter, säger Torbjörn Einarsson.

– Det är mycket bättre att fråga en ny medlem om hen vill vara med i en speciell arbetsgrupp än att göra ett allmänt upprop på en webbsida om att föreningen vill ha fler som engagerar sig. Och så är naturligtvis den sociala samvaron viktig.

– Man går med i en förening för att man sympatiserar med dess idé, eller får ut något konkret som att till exempel spela fotboll. Men får man inget socialt engagemang, det vill säga kontakt och samverkan med andra medlemmar, då är det lätt att tröttna.

Torbjörn Einarsson menar också att decentraliserade

organisationer är viktiga för att öka engagemanget. Men i dag är det svårt att behålla små föreningar, de slås samman i större distrikt och då är det lätt att tappa medlemmar som känner sig utanför. Samtidigt är just hotet om nedläggning något som verkligen kan engagera medlemmar, det har Torbjörn Einarsson sett i till exempel idrottsrörelsen.

– Det är inte helt ovanligt att utarbetade styrelser i idrottsföreningar har annonserat att föreningen måste läggas ner om inte nya personer engagerar sig i styrelsen och verksamheten. Då brukar det plötsligt dyka upp föräldrar som ställer upp för att barnen ska kunna ha kvar sin fritidsaktivitet.

Men hur gör hembygdsföreningarna med sina nya medlemmar? Ledungen ställde dessa frågor: Hur kontakter ni nya medlemmar? (Till exempel brev, mejl, telefonsamtal.) Skickar ni någon information till nya medlemmar? (Broschyr, tidning, årsskrift, bok). Kontakter ni nya medlemmar speciellt inför kommande möten (när det inte är pandemitider förstås). Exempelvis påminner dem om mötet, ser till att de vet var lokalen är belägen, och så vidare.

Har ni arbetsgrupper eller andra uppdrag/aktiviteter dit ni försöker locka de nya medlemmarna?

Så här svarade föreningarna:

BRÄNNKYRKA HEMBYGDSFÖRENING skickar välkomstbrev samt föreningens senaste program. Det mejlas till medlemmen om föreningen har fått en e-postadress, annars går det med vanlig post. Man hänvisar också till hemsidan för mer information. Nya medlemmar kontaktas inte speciellt inför kommande möten, däremot har föreningen ordnat promenader i närområdet och webinarier nu under coronatiden då man försökt värva nya medlemmar. Dessutom informerar föreningen på anslagstavlor och vid hembygdsgårdens kaffeservering varje söndag. (När inte pandemin härjar förstås.)

ESSINGEÖARNAS HEMBYGDSFÖRENING kontakter också nya medlemmar via mejl eller sms. De får föreningens vår- eller höstbrev (beroende på årstid) samt hänvisning till föreningens webb- och Facebooksida. Några

särskilda kontakter inför möten tas inte, inte heller har man några arbetsgrupper dit nya medlemmar kan bjudas in. Föreningen medger att vår- och höstbrevan varit tunna under pandemin, men i stället har man skickat ut regelbundna mejl med inbjudningar till webinarier, samt information om nya historiska berättelser som lagts in på sajten essingen.nu. Där har man också bild-quiz med foton från öarna där var och en kan gå runt och leta efter motiven.

LÄNNA HEMBYGDSFÖRENING försöker värva nya medlemmar på hembygdsgården, framför allt vid de sju konstnårsveckorna som arrangeras på sommaren. Hembygdsgården är belägen vid en etapp på Roslagsleden, och föreningen har satt upp en informationstavla för vandrarna där det framgår hur man kan bli medlem. Men föreningen har inga särskilda utskick till nya medlemmar i form av välkomstbrev eller liknande, de nya får samma information som övriga medlemmar. Varje år lägger man informationsblad i alla brevlådor i Länna församling med information om föreningens aktiviteter. Information finns också på webb- och Facebooksidan. Medlemmarna får skriftlig information inför medlemsmöten, samt en årlig tidskrift, Länabygden.

ROSLAGENS SJÖFARTSMINNESFÖRENING är aktiva på olika sätt när det gäller att värva nya medlemmar. De har allmänna upprop om medlemskap vid sina egna evenemang, och andra evenemang, som till exempel mässor, där föreningen deltar. De värvar också medlemmar via annonser, affischer, tidningsartiklar, broschyrer och årsboken Rospiggen. Dessutom delas erbjudanden om medlemskap ut till alla som besöker föreningens sjöfartsmuseum och sjöbod samt vid resor med ångslupen Elmsta. Föreningens olika funktionärer försöker också locka bekanta till medlemskap. En ny medlem får årsboken, inklusive ett brev och broschyrer om verksamheten. Men man tar ingen specifik kontakt med nya medlemmar inför olika möten, utan de får samma mejlutskick som alla andra. Dessutom informerar föreningen via sociala medier.

SOTHOLMS HÄRADS HEMBYGDSFÖRENING postar ett informationsbrev till nya medlemmar som beskriver verksamheten, vilka som sitter i styrelsen med mera. De får också skriften "Luddes stuga" om en av stugorna på hembygdsgården. Föreningens hembygdsgård omfattar ett stort antal byggnader, och man har en grupp som samlas varje tisdag för att sköta byggnaderna och trädgården. Till den gruppen försöker föreningen rekrytera fler medlemmar och man planerar också en skärgårdsgrupp om föreningens båtar.

STOCKHOLMS NÄS HEMBYGDSFÖRENING gör ett digert utskick till sina nya medlemmar. De får ett välkomstbrev, ett särskilt informationsbrev om föreningen, stadgarna, en lista på styrelse och funktionärer, samt det senaste medlemsbladet. Sedan tas inte någon särskild kontakt, utan de nya får samma information som övriga

Konkreta arbetsuppgifter kan vara enklare att locka till än en plats i styrelsen! Plantera och montera partytält kan vara ett sätt att få in en ny medlem i gemenskapen
Foto: Ingrid Jacobsson

medlemmar – ett medlemsblad ca tre gånger om året. Om föreningen har e-postadress till medlemmen skickas informationen elektroniskt, annars går den med vanlig post.

TÄBY HEMBYGDSFÖRENING får numera ofta nya medlemmar via webbsidan. Då fyller de i sin mejladress, som blir kontaktvägen med föreningen. De nya får ett välkomstbrev och en påminnelse att gå med i föreningens Facebookgrupp, samt en uppmaning att regelbundet titta på webbsidan. De får också den senaste medlemstidningen med posten, som innehåller föreningens program för de närmaste månaderna. Just nu sker många möten digitalt, men vissa utomhusaktiviteter pågår också. Föreningen har sju olika grupper som gärna tar emot nya medlemmar: fornminnes-, släktforsknings-, musei-, kulturbyggnads-, natur och kulturlandskaps- och arkivsektion samt slöjdgille. ♦

*Midsommarfrande vid Kvarnbacken, Jakobsberg.
Foto: Järfälla kommuns arkiv
Danskurs med ungdomar på fritidsgården Borgen, Jakobsberg.
Foto: Järfälla kommuns arkiv.*

Människors minnen i stadsutveckling

Har en plats en själ? Ja, menar forskare och stadsplanerare, som i ett projekt vill samla in minnen från invånare på platsen. Deras minnen och berättelser kan hjälpa till att utforma den yttre miljön, men också sätta namn på gator och torg. Projektet startade i Helsingborg, nu är turen kommen till Järfälla, där kommunen hoppas på medverkan från bland annat hembygdsföreningen.

TEXT: INGELA ISAKSSON, PLANARKITEKT, JÄRFÄLLA KOMMUN

Järfälla kommun har en centrumutvecklingsgrupp som har till uppgift att utveckla de lokala kommundelscentrumen i Jakobsberg, Viksjö, Kallhäll och Barkarby till attraktiva, välintegrerade och livskraftiga platser.

Under 2020 och 2021 har arbetet koncentrerats till Jakobsbergs centrala delar. I projektet har ett samarbete inletts tillsammans med Institutionen för service management och tjänste-

vetenskap vid Lunds universitet. Där har forskare tillsammans med Helsingborgs stad tagit fram en modell för att utveckla platser i städer där man ska bygga om eller bygga nytt. Forskningsprojektet heter Utveckla och bygga plats genom mänskliga minnen (se faktaruta) och finansieras av det statliga forskningsinstitutet Formas.

När Järfällas centrumutvecklingsgrupp vid årsskiftet 2019/2020 blev kontaktad av forskningsprojektets ledare

Elisabeth Högdahl var gruppen inte sen att nappa på erbjudandet att delta. Tjänstepersoner i Järfälla är medvetna om att detaljplaner och översiktsplanering ofta stöter på motstånd. Medborgarna tillfrågas om vad de vill ha, men mer sällan om vad som är betydelsefullt för dem. Stadsutveckling tar inte alltid hänsyn till "platsens själ" och den relation människor har till en plats.

Forskaren Mia Wahlström, konsult på samhällsbyggnadsföretaget Tyréns, har tidigare bedrivit forskning om plat-

sens själ. Hon visar att den utgår ifrån både fysiska objekt så som natur, vatten och byggnader med också vad personer har för relation till en plats. Vid utveckling av platser brukar planarkitekter, stadsplanerare och arkitekter utgå ifrån de kvaliteter som finns på platsen, men de ger sig sällan tid att undersöka vilken relation boende och besökare har till den. Men i Helsingborg har tjänstepersoner och forskare via projektet samlat in minnen från de boende om till exempel varvsarbetare som tidigare arbetat i hamnen där. Deras minnen låg sedan till grund för att bland

annat sätta namn på gator och torg i det nya bostadsområde som växer fram på det gamla hamnområdet.

Centrumutvecklingsgruppen i Järfälla hade tänkt samla in berättelser från allmänhet och föreningar via intervjuer, promenader och berättarkaféer, något som pandemin satte stopp för. De fick istället ta fram en digital "minneskarta" på webben där vem som helst kunde skriva in sina minnen och infoga bilder. Innan coronavirusets andra våg hann man också vara med på Kultur, demokrati- och fritidsförvaltningens "Hemvändardag" där man fick möjlighet att prata med besökarna om deras minnen och berättelser kopplade till Jakobsberg. Därutöver hade gruppen hjälp av Kultur-, demokrati- och fritidsförvaltningens arbete med utställningen "Bilder härifrån" som berättar om Järfällas historia och utveckling baserat på kommunens bildarkiv.

"Minneskartan" fick in ett antal minnen som till stor del var från 2000-talet. Vacker belysning och fina parker lyftes fram men även tidigare mötesplatser som ungdomsgården "Borgen" och valborgsfiranden och uppträdanden på Kvarnbacken. Någon mindes ett rån av posten som låg i "Posthuset". De minnen som har samlats in har inspirerat centrumut-

vecklingsgruppen till att utreda några idéer. En idé är att utveckla ett starkare stråk mellan Riddarparken i Jakobsbergs centrum och Kvarnbacken på västra sidan om järnvägen, vilken delar Jakobsberg i två delar. En annan idé som man vill undersöka närmare är möjligheten att ta fram en sammanhängande design för skyltar som kan informera om Jakobsbergs spännande personligheter och historia. I tunneln under järnvägen, där många resenärer till och från Jakobsberg passerar, skulle historiska bilder och porträtt på personer med anknytning till platsen lyftas fram som i ankomsthallen på Arlanda där svenska kändisar välkomnar resenärer.

Metoden med minnesinsamling har varit intressant att testa, men har mött en del svårigheter i och med pandemin. Gruppen hoppas dock på bättre tider och att man kan testa fler sätt för att samla människors minnen och berättelser i arbetet med att ta fram en ny översiktsplan och arkitekturpolicy. Det skulle vara spännande att anordna berättarkaféer i samarbete med hembygdsföreningar eller att utveckla en metod för digital storytelling där allmänheten kan bidra. Det skulle även vara intressant att testa modellen genom att samla in barns och ungdomars berättelser och minnen nu när barnkonventionen har blivit lag. ♦

Fakta om projektet

I forsknings- och utvecklingsprojektet Utveckla och bygga plats genom mänskliga minnen undersöks möjligheten att ta vara på människors minnen i stadsplanering och platsutveckling. Projektet grundar sig på forskning kring platsers betydelse för människor som tidigare gjorts av projektets forskningsledare, etnologen Elisabeth Högdahl, samt etnologen Anja Petersen och kulturgeografen Ola Thufvesson, som också är delaktiga i projektet. Forskningsprojektet utgår ifrån ett samarbete mellan Lunds universitet och Helsingborgs stad mellan augusti 2017 och januari 2019. Syftet var att skapa en platsutvecklingsprocess som tar avstamp i platsens historia och i människors minnen av platsen. Projektets fokus utgjordes av Helsingborgs hamn som bitvis ska byggas om till ett nytt bostadsområde. Hamnen har en rik historia genom alla de människor som rört sig där; stuvare, cafépersonal, färjepersonal och resenärer. Det är också en plats med ytterst lite fysiska lämningar som berättar om vad som hänt där. Tanken med projektet är att utveckla platser som blir intressanta och unika där invånarna känner sig hemma, trivs och känner igen sin historia.

Ingela Isaksson.

Foto: Karolina Bjällerstedt Mickos

"I tunneln under järnvägen, där många resenärer till och från Jakobsberg passerar, skulle historiska bilder och porträtt på personer med anknytning till platsen lyftas fram som i ankomsthallen på Arlanda där svenska kändisar välkomnar resenärer."

Förening vill stoppa renoveringsraseriet

Idag finns det ett stort intresse för äldre byggnadsdetaljer och byggnadsvård. Det syns bland annat på Instagram där det finns många konton som visar hur förfallna hus sätts i stånd eller sönderrenoverade byggnader återställs.

Föreningen Renoveringsraseriet hör till dem som vill bevara gamla detaljer.

TEXT: GUSTAV BERGSTRÖM, GENERALSEKRETERARE FÖR RENOVERINGSRASERIET

Gamla fönster som inte vårdats slängs på sophögen. Att renovera varsamt är mer hållbart än att byta ut mot fönster med aluminiumprofiler. Foto: Gustav Bergström

Tyvärr är slit-och-släng-kulturen stark inom byggbranschen och fortfarande slängs mängder av värdefulla byggnadsdetaljer. Hösten 2019 kom jag, Gustav Bergström, i kontakt med journalisten Alfred Skogberg och vi upptäckte att vi båda var intresserade av att vårda äldre byggnadsdetaljer. Jag är själv i grunden civilingenjör, men är i dag skribent, debattör och föreläsare. Alfred och jag bestämde oss tämligen omgående för att starta en ideell förening vars syfte skulle bli att uppmärksamma allmänheten om det stora värde som finns i äldre byggnadsdetaljer och hur mycket värdefullt som slängs idag.

Föreningen Renoveringsraseriet bildades formellt i januari 2020. Vi utgår från Stockholm men arbetar i hela landet. Vi granskar fastighetsägare för att ta reda på varför de slänger ursprungliga byggnadsdetaljer och er-

sätter dem med nya av sämre kvalitet. Detta förfarande leder inte bara till förfulning, det bygger också på sopberget vilket är i strid med både miljö-policies och den så kallade avfalls-trappan. För att nå klimatmålen måste vi som bekant förändra vår ekonomi i grunden och göra den cirkulär.

Det finns mycket att göra. Varje dag publicerar vi inlägg på våra sociala medier: Facebook och Instagram. Det är inte ovanligt att inläggen gillas av över 1500 personer. De delas även och kommenteras i stor utsträckning. Det är tydligt att byggnadsvård och miljö-frågor engagerar. Många hör också av sig till oss med tips om ovarsamma renoveringar.

Vi sprider också kunskap genom artiklar som vi publicerar på vår hemsida renoveringsraseriet.se. Artiklarna ger tips till fastighetsägare, varför de till exempel bör vårda och bevara originalfönster och inte sätta in nya i lättmetall. Vi berättar också om fastighetsägare som faktiskt tar hand om

sina fastigheter och vill få dem att leva i originalskick.

För att göra det lättare att förstå varför det är så viktigt att bevara, har vi tagit fram en föreläsning som vi kostnadsfritt delar på nätet. Föreläsningen finns i vår YouTube-kanal Renoveringsraseriet. I den berättar vi om vårt byggnadsarv, hur Sverige under århundraden byggts av hantverkare. Vi berättar också vad som hänt de senaste 40 åren, hur mycket av hantverket som slängts på sopberget, hur ofta unika byggnadsdetaljer ersätts av serietillverkade lättmetallprodukter, hur bruksvårdssystemet ställer till det så att originalkök slängs så att hyresvärden kan höja hyran.

Här är några exempel på vad som bör göras för att bevara originaldetaljer, och vad som faktiskt redan gjorts:

Promenad med Svenska Bostäders vd

Jag gick i augusti en promenad med Svenska Bostäders vd Stefan Sandberg i Vällingby. Lämpligt nog hade Svens-

ka Bostäders nitiska ombyggnadsavdelning precis krossat några dyrbara armaturer i containrarna och ersatt dem med ett par riktigt fula. Sandberg, som då var nytillträdd, visade sig vara intresserad av byggnadsvård och var inte helt förtjust i alla fadäser som Svenska Bostäder gjort i Vällingby. Vi tittade på utbytta eller inplåtade fönster, tio år gamla träportar som inte underhållits och redan chanserat, jämförde lättmetallbalkonger och ursprungliga i smide. Enligt den nya vd:n är det inte helt lätt att övertyga ombyggnadsavdelningen att de ska bevara mer, men det är hans mål. Han ville också att det skulle vara möjligt att behålla köket vid stambyte, men att man kunde få ett nytt om man gick med på en hyreshöjning.

Hyresgäster på krigsstigen

Hyresgästerna i Bagarmossen, närmare bestämt på Fogdevägen, har varit på krigsstigen. Svenska Bostäder fick bygglov för fönsterbyte men närmare 60 personer skrev på en protestlista som skickades till både styrelse och VD. De boende överklagade bygglovet till Länsstyrelsen med hjälp av Renoveringsraseriet. I februari meddelade Länsstyrelsen att beslutet upphävs och fönstren får således vara kvar!

Kupp i bostadsrättsförening möjliggjorde fönsterbyte

I somras besökte vi Brf Lisö 1 i Farsta vars styrelse precis beställt riktigt fula aluminiumfönster av instickstyp trots att många i huset varit emot ett byte och att det saknades majoritet i den första omröstning som gjordes. Tyvärr hade Stadsbyggnadskontoret gett dem bygglov trots en hög klassning och det finns ingen möjlighet att överklaga. Under vintern påbörjades fönsterbytet och nu plågas de boende av dålig ventilation.

Bostadsrättsföreningen som bevarar originalfönstren

I en annan del av Stockholm, i Gröndal, finns Brf Ljussaxens punkthus som är samtida med husen i Farsta. Här har man gjort en pietetsfull renovering och tagit bort den fula plåtbeklädnaden som monterades under 1990-talet. Resultatet blev strålande och man passade också på att montera energiglas på

Gustav Bergström

”Hyresgästerna i Bagarmossen, närmare bestämt på Fogdevägen, har varit på krigsstigen. Svenska Bostäder fick bygglov för fönsterbyte men närmare 60 personer skrev på en protestlista som skickades till både styrelse och VD. De boende överklagade bygglovet till Länsstyrelsen med hjälp av Renoveringsraseriet. I februari meddelade Länsstyrelsen att beslutet upphävs och fönstren får således vara kvar!”

insidan och naturligtvis nya tätningslistor. Några i styrelsen hade lobbat för renovering i många år och initialt fanns det flera som ville ha nya fönster, framför allt för att de frös. Efter att ha anlitat en konsult som besiktigat fönstren och som rekommenderat renovering, röstade samtliga för att bevara och renovera.

Familjebostäder byter fler och fler fönster

Familjebostäder har seglat upp som en av de ledande fönsterbytarna i Stockholm under det senaste året. Först bytte de fönstren i kvarteret Farfars-täppan i Stureby och därefter följde en klunga med hus vid Brommaplan. Därefter kom turen till ytterligare en fastighet som i stället för de ursprungligt smäckra träfönstren fick nöja sig med klumpiga karmar och hemska metallprofiler.

Fastighetsbolaget som faktiskt tycker om arkitektur

Fastighetsbolaget Olov Lindgren är unika i det att de faktiskt älskar hus. Man kan ju tycka att alla som förvaltar hus borde uppskatta byggnadsdetaljer, arkitektur och att sätta en ära i att vårda och bevara sitt bestånd. Så är tyvärr sällan fallet men med Olov Lindgren är det annorlunda.

Reklam för fönsterbyte

Sociala medier, traditionella medier och andra kanaler är idag fyllda av re-

klam för att byta fönster. Däremot lyser fönsterrenoveringsfirmorna många gånger med sin frånvaro. Hur skulle det se ut om det var tvärtom? Om varje tidning och socialt-mediaflöde var fyllt av kunniga fönsterhantverkare som erbjöd sina tjänster? De flesta hantverkare har sannolikt inte den budget som krävs, men tänk vilken skillnad det skulle göra! Här finns det potential för en förändring som skulle vara betydelsefull.

En höjdpunkt

Efter att vi under lång tid granskat hur Svenska Bostäder förvaltar sitt bestånd fick vi i vintras ett mejl från deras förvaltningschef Åsa Steen som skrev:

”... Vi kan självkritiskt säga att vi generellt sett kan bli bättre på att förlänga livslängden och bevara ursprungliga byggnadsdelar, vilket ni har uppmärksammat i ett antal inlägg. Vi vill att ni ska veta att alla de exempel som ni lyfter i era mejl och inlägg når fram till rätt personer på våra respektive distrikt. Tack för att ni hjälper oss att bli bättre!” ♦

PS. Vi har stort behov av att få fler månadsgivare. Stöd gärna vårt arbete genom att bli månadsgivare på [patreon.com/renoveringsraseriet](https://www.patreon.com/renoveringsraseriet). På så sätt hjälper du oss i vårt långsiktiga arbete så att vi kan påverka mer. Det går också bra att swisha valfritt belopp till 123 256 573 7. Läs mer på [renoveringsraseriet.se](https://www.renoveringsraseriet.se).

Tillverkning av kartonger 1910 hos företaget Optimus. Foto: Länskällan/Upplands Väsby hembygdsförening

Kollektivt kulturarv finns redan ett rikt digitaliserat material som är efterfrågat. Kollektivt kulturarv växer också successivt i takt med att hembygdsföreningar väljer att digitalisera sitt material. Genom en länskälla kan materialet i Kollektivt kulturarv få ytterligare spridning till nya målgrupper.

Vill du veta mer om pilotprojektet Länskällan eller på något sätt vara med och bidra kan du kontakta projektledaren Camilla Sandberg: camilla@camillaocompany.se

Länskällan – ny digital plattform

Stockholms läns museum fortsätter under 2021 sina satsningar genom vidareutveckling av appar, digitala utställningar och pilotprojektet

Länskällan som syftar till att skapa en plattform för att förmedla kunskap om länets kulturarv med skolungdom som målgrupp.

TEXT: CAMILLA SANDBERG (PROJEKTLEDARE) OCH ANNELIE KURTTILA (MUSEICHEF)

Stockholms läns museum blev vid årsskiftet efter en lång process äntligen en del av region Stockholms kulturförvaltning. För personalen har det inneburit ett stort energipåslag genom nya kollegor och nätverk. För verksamheten har det inte medfört några större förändringar då den beslutade verksamhetsplanen ligger fast. Vi fortsätter kulturmiljöarbetet genom flera träffar och seminarier i nätverket för kommunala antikvarier och vi har hållit utbildningen Kulturmiljön som en resurs i samhällsplaneringen för planerare och politiker i Haninge. Även träffarna för de hembygdsföreningar som ingår i Kollektivt kulturarv fortsätter som planerat.

En ny satsning är pilotprojektet Länskällan som ska genomföras under året. Syftet är att skapa en digital plattform med inspiration från Stockholm stads "Stockholmskällan" för att förmedla kunskap om länets kulturarv och kulturhistoria för skolungdom genom arkivhandlingar, till exempel texter, bilder, filmer och ljudupptagningar.

Redan förra året gjorde museet en utredning för att undersöka förutsättningarna och intresset i länets kommu-

ner för en länskälla. Undersökningen visade att det finns ett stort intresse för att skapa en plattform som kan bidra till att på ett inspirerande sätt göra digitaliserat material mer lättillgängligt, både för allmänheten och kommunerna emellan. Undersökningen visade också att en hel del arkivmaterial är digitaliserat, men långt ifrån allt. Många aktörer i kommunerna saknar också resurser för att arbeta med förmedling och sprida kunskap om det material som finns. Det leder till att det är svårt att hitta, och ta del, av olika kunskapskällor

Utifrån utredningens resultat beslutade styrelsen att museet under 2021 skulle genomföra pilotprojektet Länskällan för att konkretisera och testa idén. Arbetet har startat och i samarbete med regionens kommuner och Stockholms läns hembygdsförbund ska pilotprojektet utveckla ett innehåll för skolan. Ambitionen är att på sikt skapa en regiongemensam länskälla med kraftfulla berättelser som väcker nyfikenhet att lära sig mer om länet och platsen där man bor.

Länets hembygdsföreningar är viktiga i detta arbete. Genom satsningen

Förutom Länskällan gör museet stora satsningar inom det digitala uppdraget. Appen Upptäck historien kommer att få fler spår i ytterligare tre kommuner under året och i maj lanseras en runstensguide med AR-funktionalitet (se faktaruta). Appen Upptäck konsten kompletteras med offentliga konstverk i Södertälje i juni och veckan före midsommar "öppnar" den digitala utställningen Skärgårdsvillor. Den bygger på det arkivmaterial som museet mottog förra året från konstvetaren och författaren Ann-Katrin Pihl Atmer. Till hösten kan ni njuta av föreläsningar med bland andra Ulrika Knutson och Anders Johnson kring kvinnliga rösträttspionjärer och i november släpps två nya VR-filmer (se faktaruta) om Landsort och om torkklador. ♦

Augmented reality

AR är en förkortning av Augmented reality. Det innebär att du med digital teknik lägger på ett lager som förstärker det som upplevs. I vårt exempel kommer det att innebära att när du riktar din smartphone med appen Upptäck historien mot en runsten kommer du bland annat få inskriptionen uppläst och översatt till svenska. Du kommer också få se vår arkeolog i bild som berättar om runstenen och dess historia.

VR är en förkortning av Virtual reality. Filmerna filmas med 360-graders filmkameror vilket betyder att du kan se dig runt omkring dig när du tittar på filmen, inte bara rakt fram.

VANDRINGAR I HEMBYGDEN

Det finns mycket att se och uppleva i vårt närområde. Miljön runt omkring berättar ofta för oss om sin historia och vad det är som gör den unik, men ibland kan man behöva lite hjälp att veta vad det är man ska titta efter.

Få har så mycket kunskap om sitt närområde och dess historia som hembygdsföreningarna och runt om i länet har olika hembygdsföreningar arbetat fram vandringsleder med tillhörande skyltar, kartor och broschyrer som berättar om naturen och kulturhistorien. Denna bilaga är en sammanställning av vandringsleder och promenadstigar i hembygdsrörelsen. Guiden är också tillgänglig på Stockholms läns hembygdsförbunds webbplats: hembygd.se/stockholm.

TEXT: SIXTEN ERNEROT FOTO: ANN PETERSSON (FÖRUTOM SID 14, 18 HÅKAN SVENSSON, SID 15 MARIA ORTLER)

Vandringar i södra länet

Järna

Järna hembygdsförening har arbetat fram två vandringar i Järnabygden: Morarundan och Lingarundan

♦ Morarundan är en sex kilometer lång natur- och kulturvandring. Vandringen tar sin början i anslutning till Järna station och går därifrån vidare genom skog och åkermark. På vägen passerar du bland annat ruinerna av en fornborg, gamla gravfält och andra kulturhistoriska lämningar. Rundan avslutas också i anslutning till pendeltägsstationen. Hela slingan går längs en grusväg så terrängen är lättill-

gänglig och det fungerar alldeles utmärkt att ta med sig barnvagn eller gå med rollator. Mer information finner du på Järna hembygdsförenings hemsida jbbf.se. Där hittar du även en karta som markerar rundan och informativa texter om de natur- och kulturhistoriska sevärdheterna längs vägen, samt instruktioner om hur du laddar ner kartan och informationstexterna som en broschyr att bära med sig under vandringen.

♦ Lingarundan är en sju kilometer lång natur- och kulturvandring som även den har arbetats fram av Järna hembygdsförening. Vandringen, som går genom Mo-

raåns naturreservat, tar sin början ca 20 minuters promenad söderut från Järna station. Terrängen är lättvandrad och rundan går längs små stigar och vägar. Området som tidigare var havsbotten är idag öppna fält och promenaden bjuder på vackra vyer över Järnabygden. De öppna fälten lockar till sig flyttfåglar under höst och vår, så det kan vara en god idé att ta med sig kikare om man är intresserad av fågelskådning. Mer information finner du på jbbf.se. Där finns också för Lingarundan karta och broschyr att ladda ner.

Farsta

Farsta hembygdsförening har tagit fram en karta och flera informationstexter som går under namnet "Strandpromenaden vid sjön Magelungen". Promenaden går (som namnet antyder) längs sjön Magelungen i Farsta och med Farsta hembygdsförenings karta och informationstexter i handen guidas du genom den kulturhistoriska bebyggelse som pryder sluttningarna ner mot sjön. Texterna berättar om Södertörns villastads framväxt och de praktfulla villor som bevarats sedan de byggdes i början 1900-talet. Foldern går att köpa för 20 kr på Akademibokhandeln i Farsta Centrum och Vårdshuset på Farsta Gård.

Brännkyrka och Enskede-Årsta

Brännkyrka hembygdsförening och Enskede-Årsta hembygdsförening har tillsammans arbetat fram häftet "Göta Landsväg". Häftet berättar om Göta Landsväg som skulle kunna kallas Stockholms allra äldsta riksväg söderut. Landsvägen nämns som tidigast i en källa från 1492, men vägen är antagligen betydligt äldre än så. Med häftet i hand kan du vandra vägens sträcka och läsa om söderorts historia. Vandringen tar sin början vid Skansbron och går sedan ner till Årsta, över Årstafältet, genom Östberga, vidare in till Älvsjö för att sedan avslutas vid Korkskruven på gränsen till Huddinge Kommun. Sträckan från Skansbron till Korkskruven är nio kilometer lång och det finns tio informationsskyltar längs vägen. Tyvärr är den största delen av den gamla landsvägen idag förstörd, men drygt en kilometer av den finns fortfarande bevarad och det är den del som går över Årstafältet. Vandringen längs Göta Landsväg är en intressant stadsvandring som bjuder in till reflektion kring ett landskaps föränd-

ring över tid. För att köpa häftet kan du kontakta Brännkyrka hembygdsförening, hembygd.se/brannkyrka, eller Enske-de-Årsta hembygdsförening, eahf.se.

Salem

Från Salems kyrka till Botkyrka kyrka sträcker sig Sankt Botvids Pilgrimsled. Leden är framarbetad av Salems och Botkyrkas församlingar, men Salems hembygdsförening har också varit med och bidragit till arbetet. Pilgrimsleden är ungefär åtta kilometer lång. Terrängen är delvis kuperad och vissa delar av vandringsleden går du på en spång. Underlaget kan alltså ses som något utmanande. Däremot

bjuder vandringsleden på vackra naturmiljöer och bjuder in till stilla meditation och reflektion vid de meditationsplatser som markerats ut längs vägen. Vid Salems kyrka finns en låda där man kan plocka med sig informationstexter och en karta över leden. Karta och informationstexter hittar du även på Botkyrka församlings hemsida, svenskakyrkan.se/botkyrka. Där kan du också hitta mer information om Sankt Botvid och pilgrimsleden.

Huddinge

2020 gav Huddinge hembygdsförening ut skriften "Ströva runt Huddinges 22 sjöar". Denna skrift på 85 sidor är skriven

av Gunnel Jacobsen och bjuder på hel-
täckande information om trevliga promenader runt Huddinge kommuns alla sjöar. Skriften innehåller allt från geografiska beskrivningar av sjöarnas uppkomst, till strändernas och sjöarnas kulturhistoriska berättelser. Promenaderna är av varierande längd och typ av terräng, och skriften ger förslag på hur de lite längre strövtägen kan delas upp i olika etapper. Skriften är full av både nya och gamla bilder av sevärdheterna runt sjöarna och Jacobsen ger tydliga vägbeskrivningar kring hur du orienterar dig runt sjöarna. Häftet får enkelt plats i väskan eller jackfickan. Skriften kostar 100 kr och finns att köpa på

SOMMARVANDRINGAR

Huddinge hembygdsförenings hemsida, hembygd.se/buddinge.

Vandringar i norra länet

Rö

I Rö, strax söder om Rimbo, har Rö hembygdsförening arbetat fram en vandringsled och en promenadslinga.

♦ Promenadslingan är 3 km lång och går genom lokalsamhället Rö. Hembygdsföreningen har med stöd från Roslagens Sparbanks stiftelser satt upp ett 40-tal informationsskyltar som berättar om platsens historia. Om du bestämmer dig för att gå Promenadslingan kommer du att passera tretton av dessa skyltar. Du passerar bland annat kyrkan, det gamla fattighuset och konstnären Gunnar Brusewitz' gamla sommarhus Fågelsången. Mer information hittar du på Rö hembygdsförenings hemsida rosocken.se och där kan du även ladda ner och skriva ut en folder med en karta över slingan och korta informationstexter om stoppen på vägen. Terrängen är lättvandrad så det fungerar bra att ta med sig barnvagn eller rollator.

♦ Vandringsleden är en 7 km lång runda, som har arbetats fram som ett lite tuffare alternativ till Promenadslingan. Förutom att vara lite längre än Promenadslingan är dessutom Vandringsledens terräng mer svårvandrad. Leden går genom skogen väster om Rö och Hembygdsföreningen beräknar att den tar ca två timmar att gå. Vandringsleden bjuder inte bara på vacker natur, utan också på spännande kulturbygd. Längst leden finns skyltar som berättar om platsens lokalhistoria och längs leden finns snitslar uppsatta så att du vet att du är på rätt väg. Mer information finns på rosocken.se och där finns även en folder att skriva ut som innehåller en karta och korta informationstexter om stopp på vägen.

Danderyd

Danderyds kommun och Danderyds hembygdsförening har tillsammans arbetat fram Nora-Ekeby Kulturstig. Nora-Ekeby Kulturstig är en arkeologisk och kulturhistorisk vandring som tar sin början vid Kvarnparken i Danderyd och går sedan vidare via Nora till gårdarna

Ekeby och Rinkeby. Vandringen är cirka sex kilometer lång och ger dig kunskaper om allt från gamla runristningar till gravfält till kulturhistoriska lämningar och enskilda personer som varit betydelsefulla för bygden. Du kan skriva ut ett häfte från Danderyds kommuns hemsida, danderyd.se med informationstexter och en karta över vandringen. På hemsidan kan du också läsa mer om Nora-Ekeby Kulturstig.

Hagha (Sigtunahalvön)

Hagha hembygdsförening har tagit fram en karta över Sigtunahalvön som markerar kulturhistoriskt intressanta platser i bygden. Kartan finns digitalt på Hagha hembygdsförenings hemsida: bagahembygdforening.se, och där finns även förslag på nio olika vandringsleder som tar dig till flera av de platser som markerats som intressanta på kartan. Vandringarna är mellan två och fyra kilometer långa och går i varierande terräng. Den digitala kartan ger dig även möjlighet att skapa din egen vandringsled utifrån de besöksmål du är intresserad av.

Vandringar i skärgården

Runmarö

Skärgårdsmuseet i Stavnäs och deras filial på Runmarö har tillsammans arbetat fram en folder om Runmarö. I foldern hittar du en karta som markerar stigar, bebyggelse, lokala företag, hamnplatser, badplatser med mera och intressanta texter om Runmarös natur och kulturliv, samt om öns historia. Runmarö hembygdsförening har dessutom satt upp skyltar runt om på ön som berättar om traktens lokalhistoria och pekar dig i rätt riktning när du är ute och vandrar på ön. Mer information hittar du på runmaro.se På hemsidan finns även information om var du kan övernatta när du besöker ön.

Ornö

Bygdemuseet Ornö sockenstuga har tillsammans med Stockholms läns hembygdsförbund tagit fram Lervassastigen. På Ornö i Stockholms södra skärgård har

människor levt och verkat i flera tusen år och Lervassastigen låter dig ta del av öns rika kulturarv och vackra natur. Stigen är 2,5 kilometer lång och terrängen är relativt svår, så det är tyvärr svårt att ha med sig barnvagn eller rollator. Längs stigen är det skyltat och skyltarna berättar om öns historia. De kan handla om allt från kända kulturpersonligheter till fisket. Mer information hittar du här:

orno.se/orno-museum-2/orno-museum/

Södra Ljusterö

Södra Ljusterö kultur- och hembygdsförening gav sommaren 2020 ut skriften "Ljusterö - försvar genom tiderna". Skriften handlar om Ljusterös lokala militärhistoria. Berättelsen tar sin början vid vikingatiden och berättas vidare fram till och med 1900-talet. Om du köper boken får du även med en karta, där 27 militärhistoriskt intressanta platser har märkts ut. Med kartan kan du själv välja vilka

platser du vill besöka. Kartan och skriften blir tillsammans en helgardering för en lyckad militärhistorisk utflykt i Stockholms skärgård. Du kan köpa "Ljusterö - försvar genom tiderna" på bokus.se. Mer information finns på föreningens hemsida: sodraljusterobbf.wordpress.com/

Ingarö

Ingarö hembygdsförening har arbetat fram Kulturstig Pilhamn. Kulturstigen är ungefär två kilometer lång och föreningen har satt upp sju skyltar längs vägen som berättar om ön och dess historia. Stigen tar sin början vid Ingarö Kyrka och går genom skogen vidare mot Dyviken. Ungefär 350 meter från den markerade stigen finns ett gammalt gravfält som man kan göra en avstickare till. Även där finns en skylt som berättar om platsen och dess historia. Stigen passerar dessutom Hembygds-museet på Ingarö, så passa på att gå promenaden när museet har öppettid så du

kan stanna till och ta del av utställningarna där! Information om museets öppettider och om Kulturstig Pilhamn finns på ingarohembygdsforening.se/. På sajten finns även en folder som du kan skriva ut och ta med dig under promenaden.

Vandringar vid Mälaren

Lövön

Lövö hembygdsgeningsförening har anlagt Fornstigen på Lovön. Det är en natur- och kulturvandring som guidar dig genom öns historia samtidigt som du får ta del av den vackra natur som väntar bara ett stenkast från Stockholms innerstad. På Lovön finns tusentals registrerade fornlämningar, däribland boplatser från stenåldern och bronsåldern, rösen, stensättningar, samt hundratals registrerade gravar och stensättningar från järnåldern. Fornstigen låter dig ta del av detta historiska arv och

mycket mer. Ledens totala längd är ca 19 km, men går även att dela upp i kortare etapper. För att ta del av leden och information om Lovöns historiska arv kan du köpa häftet "Vandra på Lovön" för 100 kr på Lovö hembygdsgeningsförenings hemsida lovohembygd.com/. Skriften säljs också i restaurangen och Slottsboden vid Drottningholms slott.

Adelsö

På Adelsö i Mälaren har Adelsö hembygdslag dragit en vandringsled. Leden som går under namnet Adelsö Vandringsled är 14 kilometer lång och går genom löv- och barrskog, över gravkullar, efter stränder, åkrar och ångar. Adelsö är rikt på fornlämningar och vissa av dessa passerar du under vandringen. För att läsa mer kan du gå in på Adelsö Hembygdslags hemsida, adelsohembygdslag.se/. Där finns

även en karta som markerar leden. Ytterligare information hittar du hos Ekerö kommun ekero.se.

Enhörna

Enhörna hembygdsgeningsförening har tagit fram en folder som heter "Sevärdheter i Enhörna". I foldern finns en karta som markerar flera smultronställen på halvön ut i Mälaren och förslag på olika vandringsleder i bygden. På hembygdsmuseet i det gamla skolhuset i Enhörna finns informationsblad och kartor som beskriver varje vandringsled mer detaljerat. Så ett hett tips är att passa på att göra ett besök på museet som drivs av hembygdsgeningsföreningen, både för att ta del av vandringsledningarna och de intressanta utställningarna som finns där. Information om museets öppettider hittar du på:

hembygd.se/enborna-hembygdsgeningsforening.

"Jag har blivit hembygdsvurmare"

Jag heter Sixten Ernerot och några av er känner säkert igen mig eller mitt namn från Zoom-möten, mejlkonversationer eller telefonsamtal. I vanliga fall håller jag till i Skåne och pluggar etnologi på Lunds Universitet, men de senaste åtta veckorna har jag haft det stora nöjet att göra praktik på Stockholms läns hembygdsgeningsförbunds kansli. Jag hade inte någon stark koppling till hembygdsgeningsrörelsen innan jag kom hit. Förvisso är jag döpt i Hallandsstugan i Slottsskogen i Göteborg, men man skulle kunna säga att min hembygdsgeningsresa tog slut där, lika fort som den började – eller det var i varje fall vad jag trodde!

Så kom den här praktikvåren och vi etnologistudenter i Lund ställdes för den stora utmaningen att försöka hitta en arbetsplatsförlagd praktikplats mitt i en global pandemi, där alla som kan jobbar hemifrån. Jag tror jag mejlade alla museer och arkiv i min hemkommun Stockholm innan min lärare tipsade mig om att höra av mig till hembygdsgeningsförbundet. Och där fick jag napp och kunde göra min praktik under hembygdsgeningskonsulent Ann Pettersons ledning.

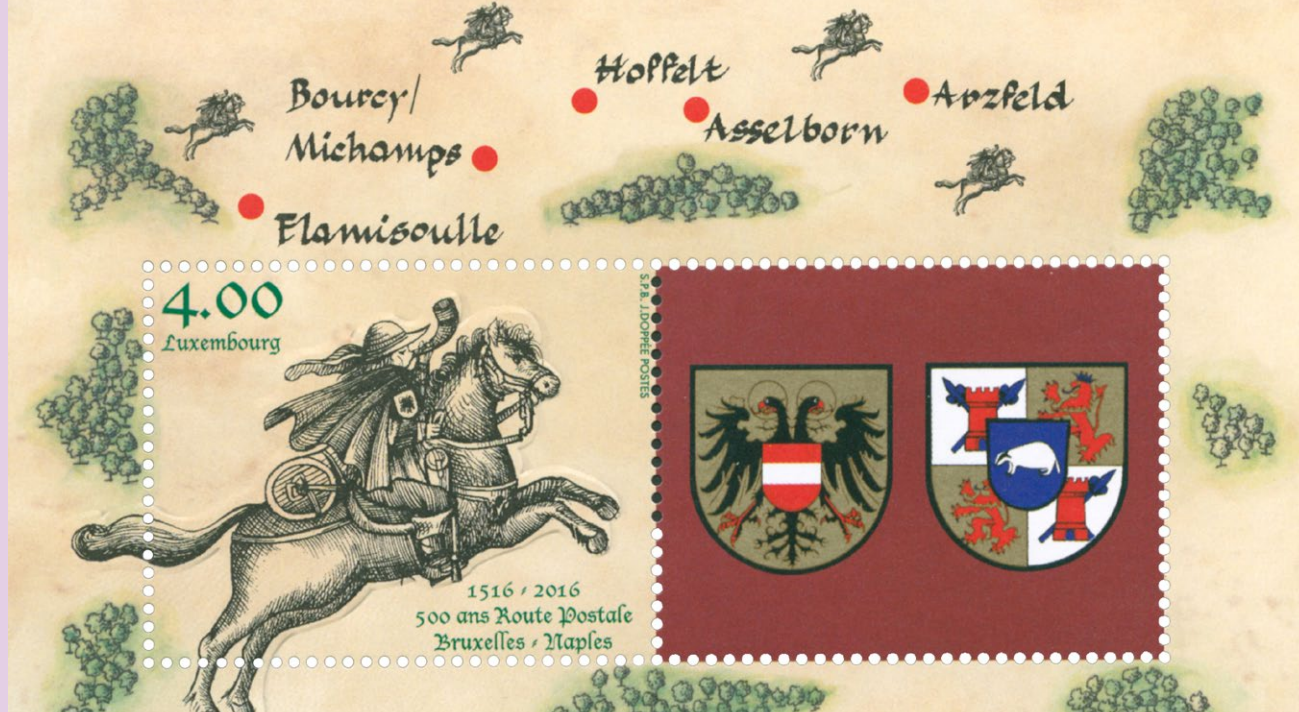
Jag är verkligen glad att min lärare pekade mig i rätt riktning. Det har varit så spännande och få ta del av det enorma arbete ni i hembygdsgeningsrörelsen gör för att värna om vår natur och kultur. Efter att i snart två år ha läst teoretiska böcker om kulturarvsvård och kulturarvsprocesser har nog den största lärdomen varit att man inte vårdar ett kulturarv särskilt bra genom att bara läsa om hur man gör det!

Jag förstår nu att hembygdsgeningsrörelsen gör att vårt kulturarv lever, genom att låta det vara levande. Det handlar inte bara om att värna om gamla hus och traditioner, utan också att låta husen befolkas och att få traditionerna att användas. Att se till att minnet av livet i det gamla Sverige, på ett eller annat sätt får ta plats i vardagslivet i det moderna Sverige. Men samtidigt känner jag när skriver detta, att det är svårt att sätta ord på vad hembygdsgeningsrörelsen är. Jag tror min största lärdom från min praktikperiod är att rörelsen innefattar så mycket mer än vad jag först trodde. Det är allt från byggnadsvård till integrationsprojekt, från hembygdsgeningsfika till musikkvällar och loppmarknader. Jag har lärt mig att

hembygden lever i det stora och det lilla. Min arbetsuppgift under praktiken har varit att göra en sammanställning av olika vandringsleder som hembygdsgeningsföreningar i länet har arbetat fram. En del av den här sammanställningen kan ni ta del av i detta nummer av Ledungen, men mer finns att hitta på länsförbundets webbplats. Jag hoppas ni kan få glädje av det nu när sommaren börjar närma sig och vi längtar ut i naturen. Praktikperioden har varit trevlig och lärorik, men det finns dock en stor nackdel i den och det har varit pandemin. På grund av pandemin har jag spenderat åtta veckor i hembygdsgeningsrörelsen utan att ha satt min fot på en hembygdsgård, så i sommar när läget blivit bättre får jag nog försöka ge mig ut på en hembygdsgeningssturné och ta igen det jag missat. Men trots att min kontakt med hembygdsgeningsrörelsen mest har skett via en skärm råder det ingen tvekan om att det har fötts en hembygdsgeningsvurmare i mig.

Sixten Ernerot

Frimärke till minne av 500-årsjubileet för postrutten mellan Bryssel och Neapel.

När posten sammanlänkade Europa

År 1636 infördes den första moderna infrastrukturen i Sverige och dess provinser: posten. Dess inflytande över människornas vardag kan inte överskattas. De många långsiktiga konsekvenserna fanns i början inte ens med i kronans beräkningar – de följde med själva affärsmodellen.

När kronan bestämde sig för att införa posten var den redan etablerad på kontinenten. Sverige kopierade själva organisationen och importerade de experter som behövdes för det. Offentliga budsystem hade då redan funnits i många århundraden och i olika världsdelar. Men när den tysk-romerske kejsaren skapade ett eget budsystem kring 1500 hände något intressant.

Till en början var den kejsarliga posten tänkt att samordna förvaltningen inom ett stort och splittrat rike. Detta system var dock väldigt dyrt. De kejsarliga postmästarna Thurn och Taxis föreslog därför att erbjuda sina tjänster till alla, i synnerhet köpmännen. I gengäld kunde kejsaren skicka sina brev gratis. Modellens båda delar fick många anhängare, även i Sverige.

Postens nya ekonomiska modell inledde en kraftig expansion. Fler och fler linjer bildades, priserna sjönk och ändå växte postmästarnas inkomster. Även i Sverige införde man detta system för att ha råd med internationella postförbindelser. Efter 1636 etablerades posten snabbt i hela riket, med dussintals poststationer i Sverige-Finland och i de baltiska och tyska provinserna.

Redan 1645 tillkom den första tryckta veckotidningen på svenska. Den gavs ut av generalpostmästaren Johan Beijer enligt kronans uppdrag. Den berättade världens alla nyheter och skickades till rikets alla hörn. Utöver det sålde Beijer tryckta utländska tidningar och en egen handskriven tidning. Hans uppgift var att samla och sprida nyheter från alla delar av Europa, även de reformerta och katolska länderna. Vid sidan av sitt eget nyhetsbehov tänkte kronan mest på köpmännen.

I dagens perspektiv är det mest påfallande att det inte fanns några förbud som begränsade postens räckvidd eller nyheternas spridning. Tvärtom, alla skulle få använda posten, i den mån de kunde skriva och hade råd att skicka brev. Bara inrikesnyheterna var svåra att få tag i, då kronan inte hade något intresse av att svensk politik beskrevs offentligt. Denna regel gällde även i andra länder.

Förändringen var högst påtaglig och har kallats för en revolution. Regelbundet och tillförlitligt kom nyheter från Europa och andra delar av världen som människorna kunde läsa eller höra. Det skapade en idé om att vara en del av Europa, att vara del av historien som pågick, samtidigt med människor i andra delar av Europa. Människor kunde kommunicera över långa distanser och lita på att få ett svar inom utsatt tid.

Posten var en bra affär för postmästarna och kronan. Den blev en symbol för tillförlitlighet – som ett brev på posten. Men inte alla delar fungerade. Den post som måste skickas över havet var dyr och långsam.

Den ekonomiska modellen blev ett växande problem på 1900-talet, när den elektroniska kommunikationen tog över postens infrastruktur för att slutligen i det närmaste ersätta den. Postens intäkter sjönk hastigt, servicen försämrades. De nya digitala medierna skulle skapa en "global by". I stället belägger de nedlagda postkontoren i hela landet att människor på många håll känner sig bortkopplade. Posten har blivit till en symbol för en försvunnen tid. Gamla posthus fyller oss därför med vemod och minnen över ett öppnare samhälle som följde sin egen takt.

Heiko Droste

Professor vid historiska institutionen,
Stockholms universitet

Rester av torpet Kortenslunds jordkällare.

Sök gamla torp i sommar

Att hitta rester av gamla torp kan vara som en skattjakt. Det kan finnas mycket att upptäcka under en promenad i naturen. Ofta kan du få hjälp av växter som funnits i torpets rabatter, och som ännu finns kvar. Men kartor, foton och protokoll kan också vara till nytta skriver Nils Ringstedt, Bromma hembygdsförening.

TEXT OCH FOTO: NILS RINGSTEDT,

FORNMINNESANSVARIG I BROMMA HEMBYGDSFÖRENING

I Ledungen 1 skriver Lennart Rosander att torpforskning under lång tid varit "något av en kärnverksamhet inom hembygdsrörelsen". Den uppfattningen delar jag verkligen. År 2010 kom min bok *Torpen i Bromma* ut som Bromma Hembygdsförenings skrift nr 3. Den bygger på de 103 platser där torp funnits (nu finns ett drygt tiotal kvar). I denna coronatid har jag strövat i Brommas natur och påträffat flera grunder – särskilt sedan snön smält och växtligheten tryckts ner.

Några exempel: Torpet Åkerslund återupptäckte jag i mars 2021 genom att finna vintergröna. Jag skrapade med skärslev fram en del av grunden till verandan. Torpet byggdes omkring 1860 och fanns till slutet av 1920-talet eller början av 1930-talet. Det låg nära Olovslunds skola i en skogsbacke på

norra sidan av Gustav III:s väg. Här bodde en gång skogsvaktaren Karl Ahlberg med hustru Matilda. Han var skogsvaktare på Åkeshovs slott längre åt nordväst och hade även ett slakteri i backen ovanför stugan. Svagt skymtar en kant med grövre stenar i marken, kanske åtta meter lång. Bortom den växer också vintergröna.

Ett torpfynd är särskilt spännande. In- till Olovslunds skola finns en husgrund med stenar som ligger djupt i marken. Det är Nytorpet. Grunden ger ett ålderdomligt intryck. En yta mitt i grunden är 1,5 x 1 m och täckt med stenar, troligen en gammal hård. Ett par tegelfisör skymtar bland stenarna. I mars 2021 registrerade länsstyrelsen grunden som "möjlig fornlämning" efter min anmälan hösten 2020. Länsstyrelsen skriver att det troligen rör sig

om Nytorpet, som finns på karta från 1705. Arkeologen Hans Hansson markerade torpet 1947 på en karta med ledning av äldre lantmäterikartor. Torpet anlades på utmarker till Åkeshovs slott redan i slutet av 1600-talet. Enligt Hansson skall torpet ha anlagts strax öster om vägskalet mellan Åkeshovsvägen och Gustav III:s väg. Platsen vid Olovslunds skola stämmer med Hanssons uppfattning.

I januari fann jag av en slump grunden till Ålstens kvarnstuga. På krönet ligger en fin grund till kvarnen som hörde till Ålstens gård. Kvarnen revs 1895 men malningen upphörde redan 1893. Kvarnstugan låg i backen nedanför kvarnklippan. I flera år har jag då och då strövat i backen utan att se något. Men när jag vallade en hund drog den mig ut på en slyöverbäxt terrass där jag inte tidigare gått – och här fanns naturligtvis mjölnarens husgrund.

Vidare påträffade jag i mitten av mars rester av Kortenslunds båtsmanstorp – stengrund och jordkällare. Torpet nämns i katekesförhör med båtsman Kort redan i slutet av 1700-talet och i husförhållningsprotokoll under 1800-talet. Torpet brann i mitten av 1930-talet.

Förutom att leta på plats i naturen finns det skriftliga och andra källor

En stensträng kan avslöja rester av en byggnad.

som kan vara till hjälp i sökandet. En hembygdsförening kan ha ett arkiv med gamla foton av torp som rivits under tidigt 1900-tal – kanske efter 1943 då arrendelagstiftningen förbjöd att bruksrätt av jord ersattes med dagsverken. Kanske har föreningen också samlat uppgifter om torp och gjort en torpförteckning. Annan dokumentation är till exempel torparkontrakt. Under 1800-talet reglerades förhållandet mellan torpare och herrgård med skriftliga kontrakt. En kontrakts-tid på 5-7 år var vanligt. Bouppteckningar kan komplettera kunskapen om torp och om torparnas ekonomi.

Sockenstämmoprotokoll från församlingen kan läsas i Stockholms stadsarkiv. Protokollen kan innehålla intressanta uppgifter om bland annat torpare och dagsverken med mera.

Kyrkböckerna är en central del av Sveriges kulturarv. De har betydelse för bland annat släkt- och personforskning. Särskilt intressanta är husförhörlängder, som också kan läsas i Stockholms stadsarkiv. Husförhören skedde hemma hos bönder och torpare, och obligatorisk närvaro krävdes till 1889. Husförhörsprotokoll är en viktig källa för att få veta vilka torp som fanns i en socken och vilka som bodde i stugan över tid.

När husförhör inte längre gjordes bytte husförhörlängderna namn till

församlingsböcker. Kammarkollegiums jordeböcker måste också nämnas som viktiga källor. Här förtecknades jordegendomar, andra fastigheter och ekonomiska tillgångar. I jordeboken finns ofta uppgifter om brukarens eller ägarens namn.

Hur skall man då finna torpresterna?

Gamla lantmäterikartor är viktiga hjälpmedel för att finna torpplatser. Namn och markeringar av torp kan finnas på kartorna. Ett problem är att sedan "översätta" platsen till en modern karta som upptar bebyggelse med flerbildshus, villaområden och gator. Det går dock att jämföra en gammal karta med en modern och få en ungefärlig uppfattning om lokalisering av en försvunnen stuga. Sedan är det lämpligt att leta i naturen. Där kan man plötsligt stöta på en stenrad i skogen, en raserad jordkällare eller omotiverade gropar. Där är ett torpfynd!

Platsen bör dokumenteras. Mät grunden – så mycket som går att se. Ibland kan det endast vara någon stenrad som syns. Marken kan vara mycket överväxt med gräs och sly. Ta foton och rita också gärna av det du ser. Och leta efter trädgårdsväxter. En vanlig växt är vinca minor (vintergröna). Det har jag funnit på flera ställen – en bra indikation på att människor bott på platsen. Enstaka fruktträd kan finnas kvar – och inte minst syrenbuskar.

Anmäl gärna torpfyndet till Länsstyrelsen: lansstyrelsen.se/stockholm/samballe/kulturmiljo/fornlamningar-och-fornfynd.html

Ditt fynd kan sedan bli registrerat i Riksantikvarieämbetets fornsök: raa.se/hitta-information/fornsok/ ♦

Skåneprojekt om torpväxter

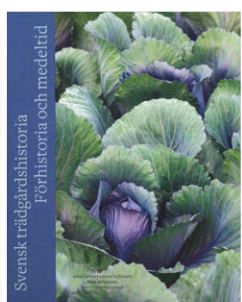
Med stöd av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling har Regionmuseet Skåne, Skånes Hembygdsförbund och flera hembygdsföreningar gått samman i projektet "Det biologiska kulturarvet i den skånska skogen" för att ta fram ett informationsmaterial om kulturväxter med mera vid torprester. Projektet ska inventera vissa utvalda platser för att undersöka vilka kulturväxter som lever kvar i de skånska skogarna. Det skall resultera i en skrift med skogsägare som målgrupp. Fokus är på kulturväxter, alltså sådana som människor aktivt har planterat, exempelvis påskliljor, snödroppar, krokusar, murgröna och blommande äppleträd. Mellan 30 - 50 olika miljöer väljs ut för att kontrolleras i fält.

Projektet påbörjades 2019 och pågår till och med våren 2021.

Svensk trädgårdshistoria. Förhistoria och medeltid

Av Anna Andréasson Sjögren, Jens Heimdahl, Matti Wiking Leino. Kungl. Vitterhetsakademien, 2021.

Nu är del 1 i Vitterhetsakademiens planerade serie på tre böcker om trädgårdshistoria klar. Det har blivit en väldigt vacker bok med många olika slags illustrationer, både nya och gamla – foton, botaniska planscher, kartor. Bilderna bidrar till att göra framställ-

ningen levande och lätt att följa. För den som vill fördjupa sig finns flera grundliga register på slutet. Boken är tänkt som ett standardverk och håller en hög ambitionsnivå men den är inte svårläst. Tvärtom tar man sig lätt fram genom de vackert formgivna och överskådliga sidorna.

Första avsnittet heter Trädgårdens förhistoria i Sverige 4000 f.Kr. – 1050 e.Kr. Det är en hisnande lång tid och nedslagen blir av naturliga skäl inte så många men man fascinerar av att forskningen gör det möjligt att identifiera frön av bolmört, dill eller palsternacka som legat i jorden flera tusen år.

Avsnitt två beskriver Medeltidens trädgårdsodling. Här finns även skriftlig dokumentation från land-

skapslagar och gåvobrev som kan kombineras med fynd från trädgårds- arkeologiska utgrävningar och ge oss en bild av hur odlingar och växtbestånd såg ut. Vi läser om kålgårdar, apalgårdar och kryddgårdar, gödning, fiskdammar och mycket mera.

Avsnitt tre beskriver översiktligt Trädgårdens kulturväxter fram till 1800 och inleds med ett resonemang om vad en kulturväxt är. Vi får veta mycket om kål, rovor, lök och grönsaker, kryddor, frukter och prydnads- växter. Näst sista avsnittet handlar om "oönskade växter" och illustreras av en vacker akvarell ur Olof Rudbecks *Blomboken*. Jag kände genast igen plantan – kålmolke. Ett ogräs som jag har i min egen trädgård.

Barbro Gramén

”Näst sista avsnittet handlar om ”oönskade växter” och illustreras av en vacker akvarell ur Olof Rudbecks *Blomboken*. Jag kände genast igen plantan – kålmolke. Ett ogräs som jag har i min egen trädgård.

Uppland 2020

Årsbok för medlemmarna i Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund.

Redaktör Herman Bengtsson. Upplands Fornminnesförenings förlag. Uppsala 2020.

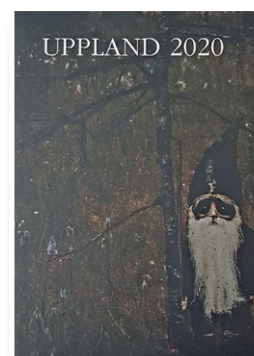
Efter årsboken *Uppland 2019*, som dominerades av Upplands fornminnesförening och hembygdsförbunds 150-års jubileum med utförliga presentationer av länets hembygdsföreningar, har den senaste utgåvan åter fått ett innehåll som känns bekant. Obehindrat låter författarna oss färdas genom århundraden av uppländsk kulturhistoria. Från den grå gårdstomten som folktroväsen via produktionen av träkol för Forsmarks bruk till samtida vardagsliv under pandemiåret 2020. Spretigt kanske någon tycker. Nej, snarare ett

spännande och varierat utbud med goda möjligheter för var och en att hitta något intressant.

Även om artiklarna i årsboken har sin geografiska tyngdpunkt inom Uppsala län är det landskapet Uppland som är den egentliga utgångspunkten. Det är lyckosamt för hembygdsrörelsen i Stockholms län där den norra länsdelen ingår i landskapet Uppland. Detta förhållande gör att vi emellanåt kan ta del av artiklar i årsboken som direkt berör förhållanden i vårt län. Ett sådant exempel är artikeln i den senaste årsboken

om en märklig dagbok vars författare Carl Henric Robsahm under en stor del av sitt liv bodde på Gribbylunds gård i Täby.

Lennart Rosander

Rospiggen 2021

Årsbok för Roslagens Sjöfartsminnesförening.

Också i innehållet i hembygdsrörelsens årsböcker har pandemin 2020/21 gjort avtryck. Till sjöss i Corona-tider är titeln på en av artiklarna i Rospiggen 2021 där vi får ögonblicksbilder från hur sjöfarten med ett containerfartyg på ruten Rotterdam - Sankt Petersburg påverkats. I ytterligare en artikel, Postrodd och pandemier, får vi dessutom nyttiga perspektiv på dagens Corona som visar att smittsamma sjukdomar många gånger tidigare i historien färdats över haven.

I övrigt innehåller årsboken den väl avvägda blandningen av artiklar med sjöfart och maritimt liv i bred bemärkelse som är så typisk för Rospiggen. I årets utgåva finns också en riktigt kuslig historia om skepparen Erik Westerberg på vedjakten Flink och Färdig som rånmördades under en resa från Stockholm till Roslagen. Ytter-

ligare två besättningsmän skadades svårt vid dådet som utfördes av den 23-årige skomakaren Carl Larsson. Han dömdes till döden och avrättades i maj 1857.

Ytterligare ett avsnitt om sjöfarten utmed Roslagskusten under andra världskriget finns också med. Det har blivit en intressant följetong i flera årsböcker och den detaljerade skildringen denna gång handlar om förhållandena under september 1942.

Lennart Rosander

Kälvesta genom tiderna

Spånga Fornminnes- och Hembygdsbygdes skriftserie nr 7 2020.

Självkritiskt påpekar hembygdsföreningen i förordet att varken den gamla gården Kälvesta i Spånga socken eller dagens stadsdel, som hör till Vällingby, varit föremål för föreningens uppmärksamhet. Det råder man nu bot på genom denna skrift. På drygt 30 sidor görs en hisnande tidsresa från stenåldern till vår tids stadsdel. Tyngdpunkten ligger på 1900-talet och vi får här följa samhällsutvecklingen

från jordbruksbygd till bostadsområde. Med den lokalkännedom som är hembygdsföreningarnas expertområde ges detaljrika beskrivningar från områdena kring Kälvesta gård under 1930-talet. En tid som kan förefalla oändligt avlägsen men som levande människor fortfarande har minnen av.

I kapitlet om utbyggnaden av Kälvesta som en del av miljonprogrammet får vi lära oss något som ofta glöms bort i diskussionerna om denna epok. Bostadsutbyggnaden under tioårsperioden från mitten av 1960-talet har ofta förknippats med områden bestående enbart av flerbostadshus. I Kälvesta, liksom i många andra delar av Storstockholmsområdet, byggdes också under denna tid, som en del av miljonprogrammet, stora områden med småhus såväl villor som rad-, par- och kedjehus.

Lennart Rosander

Fjärilarnas skärgård

Skärgårdsstiftelsens vänbok 2021.

Av Fredrik Sjöberg. Bokförlaget

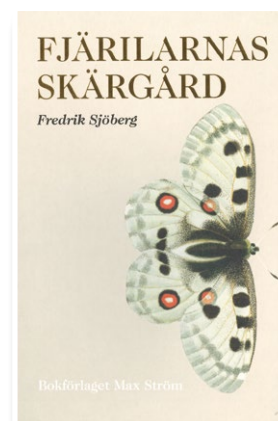
Max Ström. Stockholm 2021.

Att det har koppling till skärgården är förstås självklart men därutöver tycks fältet vara fritt vad gäller ämnet för stiftelsens vänböcker. Variationen genom åren är därför stor. Årets ämne, fjärilarnas skärgård, är både överraskande och intressant. Ett gott val helt enkelt.

Listan över de dagfjärilar som presenteras i boken är 78 arter lång. Men detta är ingen vanligt fälthandbok med plastade pärmar. På i allmänhet en dryg sida per art får vi en bred presentation som är en ren njutning att läsa. Dessa miniessäer är omöjliga att ringa in ämnesmässigt och i denna bångstyrighet ligger deras charm. Med utgångspunkt från respektive fjärilsart kan texten ta vilken riktning som helst. Men Sjöberg har alltid något intressant att berätta vare sig det handlar om historiska förhållanden eller samtida.

Boken har en tilltalande enkelhet i formgivningen där de underbara bilderna på de olika fjärilsarterna väl balanserar de myllrande texterna. Huvuddelen av dessa är utförda åren 1828 till 1835 av målaren Wilhelm von Wright, känd för sina naturmotiv. Så skönt att slippa de lättköpta skärgårdsbilderna med öar och fjärdar under dramatiska himlar. På en punkt vill jag vara tydlig gentemot författaren: självklart skall också de större öarna nära fastlandet, som Mörkö och Lidingö, räknas till Stockholms skärgård!

Lennart Rosander

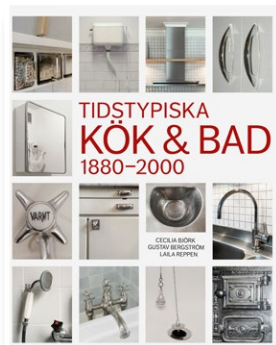

Tidstypiska kök & bad 1880-2000

Av Cecilia Björk, Gustav Bergström och Laila Reppen. AB Svensk Byggtjänst. Stockholm 2020.

I det radhusområde, byggt i mitten av 1990-talet, där jag bor totalrenoveras köken nästan regelmässigt så fort en ny ägare flyttar in. Det har inneburit att i de hus som haft flest ägare under de gångna 25 åren så har köken byggts om upp till fyra gånger. Knappast för att de varit utslitna utan för att de nya ägarna velat manifesteras sina stil- och smakideal. Detta är ett tidens tecken, framhåller bokens författare, men knappast ett förhållningssätt i linje med ett hållbart samhälle.

I kökens och badrummens utveckling från slutet av 1800-talet till millennieskiftet ryms stora delar av hela samhällets förändring. Ekonomiskt, socialt, hygieniskt, tekniskt, arkitektoniskt, inredningsmässigt, design- och stilmässigt – listan kan göras nästan hur lång som helst. Allt speglas i dessa två centrala rum i våra bostäder. I denna faktarika och bildmässigt överdådiga genomgång får vi, årtionde för årtionde, följa standardutvecklingen under 1900-talet som går hand i hand med välfärdsstatens framväxt. Beroende på var under 1900-talet de personliga minnena börjar så bjuder det fantastiska bildmaterialet på tidsresor som

frammanar både ljud och dofter från svunna årtionden.

I bokens specialavsnitt granskas valda delar av utvecklingen, som HSB:s betydelse för standardutvecklingen från 1920-talet, liksom Hemmets forskningsinstitut som från 1944 bidrog till att vetenskapliggöra hemarbetet. En viktig aktör för standard- och stilutvecklingen har, inte oväntat, IKEA varit och detta behandlas i ett särskilt kapitel. Avslutningsvis vill jag lyfta fram de fiktiva berättelserna som beskriver vardagslivet under olika tider. När bilderna och de egna minnena inte räcker till är dessa en god hjälp.

Lennart Rosander

”

I denna faktarika och bildmässigt överdådiga genomgång får vi, årtionde för årtionde, följa standardutvecklingen under 1900-talet som går hand i hand med välfärdsstatens framväxt. Beroende på var under 1900-talet de personliga minnena börjar så bjuder det fantastiska bildmaterialet på tidsresor som frammanar både ljud och dofter från svunna årtionden.

På spaning i Täby: En tidsresa från forntid till nutid

Täby Hembygdsförenings skrift nr 37.
Täby Hembygdsförening 2021.

Jag vågar påstå att boktitlar på temat ”från forntid till nutid” hör till de vanligaste i föreningarnas utgivning. Men trots att också den senaste publikationen i Täby Hembygdsförenings skriftserie fått en sådan titel råder det ingen risk för upprepningar. Lokalhistoria i vid bemärkelse är ett dynamiskt fält. Här utvinns ständigt ny kunskap genom nya perspektiv och tolkningar. Skrifter på detta tema bör därför främst ses som ”senaste nytt från forskningsfronten”.

Den här boken har också en imponerande bredd ämnes- och kunskapsmässigt och jag är benägen att hålla med om att den överträffar tidigare titlar i föreningens utgivning med denna inriktning. Vad som bidragit till detta är i första hand att bokens 21 kapitel författats av inte mindre än tio olika författare. I detta ligger naturligtvis en risk på temat ”ju fler kockar...” men här har resultatet blivit det rakt motsatta. Med sina specialkunskaper inom olika områden har författarna åstadkommit en varierad och kunskapsrik färd från när Täby stiger ur havet och fram till idag.

Lennart Rosander

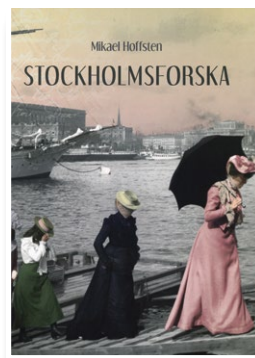
Stockholmsforska

Av Mikael Hoffsten. Sveriges Släktforskarförbund 2020.

Att släktforska är idag en folkrörelse som i hög grad underlättats av den digitala teknikens frammarsch under senare årtionden. Genom denna har stora mängder källmaterial blivit tillgängliga via våra datorer. Men oavsett om man söker källorna digitalt eller handgripligt genom besök på någon institution behövs vägledning i de svårnavigerade vatten som är landets arkivväsen. Av sådana kan vi inte få för många och Stockholmsforska fyller väl sin plats i ledet bland sina likar.

Utgångspunkten för och motivet bakom varje enskild släktforskarens

ansträngningar varierar förstås men i den här boken får vi i Stockholm en rumslig startpunkt som genom att vara rikets största stad på olika sätt har berört ett stort antal människor. Men Stockholmsforska, om man läser ordet som en uppmaning, kan också innebära att utgångspunkten för forskningsinsatserna är en företeelse eller en verksamhet snarare än släkt- eller personhistoria. Oavsett vilken så innehåller den här boken en bred genomgång av det historiska källmaterialet om företeelser och människor i Stockholm genom århundradena. Vi får

genom adresser till webbsidor liksom beskrivningar av olika arkivsamlingar och institutioner en god överblick och inspirerande ingångar till den Stockholmska historien.

Lennart Rosander

Notiser

Text: Ann Pettersson (AP), Ingrid Jacobsson (IJ), Brittmarie Urve (BMU)

Rädda Nybygget

Hässelby hembygdsförening delar varje år ut ett byggnadsvårdspris. I år blev det annorlunda, priset blev ett rop på hjälp riktat till Hässelby/Vällingby stadsdelsnämnd. Ropet gällde torpet Nybygget som byggdes på 1860-talet och har haft flera innehavare som har brukat jorden, först

som jordbruk och sedan som trädgårdsmästeri. Det har också använts som bostad för anställda. Nybygget är ett av de sista torp som finns kvar i stadsdelen. Priset, en inramad tavla, överlämnades till Bo Arkelsten, ordförande i stadsdelsnämnden. Tyvärr hade nämnden redan beslutat att det

inte blir några pengar till att rusta upp torpet, som fram till så sent som för några år sedan utnyttjades som fritidsbostad. Hembygdsföreningen hoppas nu att torpet åtminstone inte rivs, utan får stå kvar som en påminnelse om historien i Hässelby. ♦
IJ

Notiser

Jenny Damberg, ny chefredaktör på Bygd och Natur. Foto: Sara Mac Key

Ny chefredaktör på Bygd och Natur

Journalisten och författaren Jenny Damberg är sedan årsskiftet ny redaktör för Bygd & Natur. För närvarande arbetar hon om tidningens form tillsammans med formgivaren Agnes Florin. Nummer 2 2021 blir det första i ny skepnad. Från och med då kommer även de medlemmar som inte är prenumeranter att kunna ta del av tidningen i pdf-format via webbplatsen hembygd.se.

Jenny Damberg är uppvuxen i Småland men delar i dag sin tid mellan storstaden och skärgården - Stockholm och Björkö, där hon är aktiv i Björkö-Arholma hembygdsförening.

Hon är verksam som journalist sedan 20 år och författare till fem böcker, både kulturhistoriska reportageböcker och kokböcker. Hennes senaste kom hösten 2020: *Den nya skåpmaten – gott och hållbart ur burk och tetra*. ♦ IJ

Kulturarvet som besöksmål

Ingen har väl missat riksförbundets och Stockholms läns hembygdsförbunds satsning på att långsiktigt utveckla hembygdsrörelsens verksamhet gentemot turister och tillresta besökare och på så sätt stärka hembygdsrörelsens position inom besöksnäringen.

Alla medlemsföreningar har fått ett erbjudande om att gå in i projektet och få stöd genom konsultföretaget

Graffman AB som har erfarenhet av att utveckla turismen på många platser runt om i landet. Vill man hellre arbeta med frågan i egen takt finns riksförbundets "verktygslåda" som innehåller stöd och inspiration. Här finns bland annat manualer och filmade intervjuer med personer och organisationer. Mer information finns på hembygd.se/shf/turism. ♦ IJ

Småbarn och deras föräldrar saknas i hembygdsrörelsen. Foto: Brittmarie Urve

Ung hembygd

Arbetsgruppens arbete är att inspirera hembygdsföreningarna i länet i deras barn- och ungdomsarbete. Nu under Coronatider arbetar vi digitalt och ger ut nyhetsbrevet Ung Hembygd, som vi hoppas att många har sett och tagit del av. Vi har också börjat ta kontakt med föreningarna via mail eller telefon för att höra om man kunnat ha några aktiviteter för barn under det gångna året och vad som planeras framöver. Det vi hittills fått veta är att de flesta föreningar inte kunnat erbjuda de yngsta någon verksamhet under det senaste året. Framför allt har sedan många år uppbyggda aktiviteter med skolor och andra barngrupper satts på paus, liksom aktiviteter på hembygdsgårdar och skolmuseer. Men en del har hittat nya vägar, bl.a. vandringar.

Vi vill fånga upp nya initiativ, berätta om olika aktiviteter att dela med oss av i våra nyhetsbrev. För att kunna ha en regelbunden dialog med föreningarna vill vi ha kontaktpersoner i föreningarna, som är intresserade av barn- och ungdomsarbete. Den som vill nå oss hittar våra kontaktuppgifter i nyhetsbrevet på länsförbundets hemsida. ♦ BMU

Hållbara landskap

Sveriges Hembygdsförbunds program för hållbara landskap är inte helt nytt men det tål att påminnas om. Landskapet har alltid förändrats, av människan och av naturen. Kunskap om natur- och kulturlandskapet som kulturarv är en viktig grund för hemkänsla, identitet och sammanhållning. För det krävs att kunskapen tas tillvara och att den levandegörs och sprids till många. Om man förstår det förflutna kan man på ett bättre och mer hållbart sätt planera för framtiden, där tillvaratagandet av landskapet är en del av utvecklingen. Man kan ladda ner programhäftet som pdf från riksförbundets hemsida hembygd.se/shf/vi-tar-tillvara-natur-och-kulturlandskapet- eller köpa den för 30 kr i webbutiken. ♦ AP

Kulturarvsdagen 10-12 september

Kulturarvsdagen är ett initiativ från Riksantikvarieämbetet, men lokala arrangörer bidrar också. Årets tema är Kulturarv för alla och bjuder in till att bidra med berättelser, platser och miljöer för att synliggöra den breda palett av kulturarv och människor som finns i Sverige.

Det kan handla om allt ifrån att berika platser eller händelser med egna berättelser genom föreläsningar och visningar, till att bjuda in till samtal och diskussioner på årets tema. Som vanligt är temat öppet för bred tolkning.

Kulturarvsdagen är också ett tillfälle att visa upp eller prova på innovativa lösningar, till exempel guidning via QR-koder eller appar med virtuella visningar, foton och annan information som är viktig för personer som inte själva kan ta sig till ett besöksmål eller en visning. Du som vill arrangera en aktivitet kan läsa mer på Riksantikvarieämbetets webb:

raa.se/evenemang-och-upplevelser/ ♦ AP

Joakim Malmström, ny Riksantikvarie. Foto: Niklas Ehlén/CC BY

Sverige har fått en ny riksantikvarie

I mitten av april började Joakim Malmström arbeta som Sveriges riksantikvarie och myndighetschef för Riksantikvarieämbetet. Han arbetade tidigare på Naturhistoriska riksmuseet där han varit chef sedan 2017.

Joakim Malmström är historiker och har erfarenhet av att arbeta med musei-, kulturarvs-, och forskningsfrågor. Han har haft flera förtroendeuppdrag inom universitets- och högskolevärlden, liksom inom kulturarvssektorn, bland annat som ordförande för Centralmuseernas samarbetsråd.

Den som vill veta mer om Joakim Malmström kan lyssna på Riksantikvarieämbetets podcast K-podd (www.k-blogg.se/podcast/) där han berättar om sina drivkrafter, tankar om kulturarvet och det märkliga i att börja på nytt jobb mitt i en pandemi. ♦ IJ

Remissyttranden

Under våren har Stockholms läns hembygdsförbund lämnat remissyttranden på två strategier, Länsstyrelsens friluftsstrategi och Region Stockholms folkbildningsstrategi, områden som också rymmer inom hembygdsrörelsens verksamhet.

I yttrandet om friluftsstrategin trycker vi på att tillgången till och kunskaper om kulturmiljöer och kulturlandskap är viktig för att få ett upplevelserikt friluftsliv. Som vi ser det bör strategin ha en helhetssyn på hur landskapets värden hänger ihop när det gäller frågor om friluftsliv, naturmiljö och kulturmiljö/kulturlandskap. Samsynen på friluftsliv, natur-

miljö och kulturmiljö/kulturlandskap har funnits med som en grundpelare i hembygdsrörelsen sedan starten 1916 och är fortsatt stark.

I remissvaret på folkbildningsstrategin är vi kritiska till den avgränsning som görs genom att använda själva begreppet folkbildning till att endast gälla studieförbund och folkhögskolor. Stockholms läns hembygdsförbund förordar en vidare definition av begreppet än den som presenteras i remissen, en definition som mera motsvarar all den folkbildande verksamhet som finns i Sverige, inte minst inom civilsamhället och den ideella sektorn. ♦ AP

Fynd från Nya Lödöse. Foto: Markus Andersson CC/BY

Arkeologidagen 29 augusti

Arkeologidagen är en nationell temadag som arrangeras runt om i Sverige varje år. Alla som kan bidra med lokala eller digitala aktiviteter som knyter an

till temat arkeologi och kulturhistoria är välkomna att delta. För att anmäla ett eget arrangemang behöver du inte vara expert och det kostar inget att

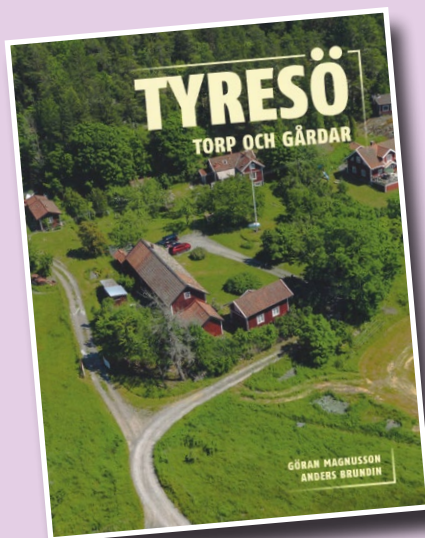
vara med som arrangör. Du som vill bidra med en aktivitet kan läsa mer på Riksantikvarieämbetets webb: raa.se/evenemang-och-upplevelser/ ♦ AP

Nominering till årets hembygdsbok

Stockholms läns hembygdsförbund nominerar boken Tyresö - torp och gårdar till den riksomfattande tävlingen årets hembygdsbok. Boken är utgiven av Tyresö Hembygdsförening och Kulturhistoriska bokförlaget. Juryns motivering lyder:

Som gammal jordbrukssocken på Södertörn är Tyresö på många sätt typisk för hur storstadens förortsbildningar omvandlat landskapsbilden. I det perspektivet kan en djupare förståelse för traktens historiska rötter skapa mervärden för många av dagens invånare. Den nya hembygdsboken om Tyresö vilar i sin utgångspunkt på traditionell grund – från koja till slott – men förenar bakgrundsforskning, text- och bildkvalitet samt layout och visuell framtoning på ett ovanligt lockande sätt. Inte minst sätter boken in Tyresö

i äldre tiders annorlunda behov och sammanhang, både i den lättflytande texten och genom relevanta faktarutor. Även valet av kartmaterial och konkreta exempel ur källorna skapar ett läsvärde utöver det vanliga. ♦ AP

Gratis bilder från unikt kartarkiv

Nu finns Lantmäteriets kartsamlingar fritt tillgängliga för alla och det går att beställa högupplösta digitala bilder från det historiska kartarkivet helt gratis. Vissa av kartorna är rena konstverk!

Tidigare har Lantmäteriet tagit ut en kostnad vid beställning av bilder från tjänsten "historiska kartor" men nu är det helt gratis för vem som helst att beställa en digital kopia på valfri karta ur något av de fyra historiska kartarkiven. Lantmäteriet är unikt i världen med så detaljerade geometriska kartor och handlingar från 1628 och framåt. Den som vill skriva ut kopian över sin historiska karta gör det antingen via en egen skrivare eller via ett företag som kan skriva ut stora bilder, Lantmäteriet erbjuder inte den tjänsten. De historiska kartorna hittar man på lantmateriet.se/historiskakartor ♦ AP

En tidskrift för kultur och miljö.
Utgives av Stockholms läns hembygdsförbund.
Utkommer fyra gånger om året.
Ansvarig utgivare: Ordförande Anita Lundin.

POSTADRESS

Sabbatsbergsvägen 6, 113 61 Stockholm

REDAKTIONSGRUPP

Ann Pettersson, redaktör
ann@hembygd.se
Tel 08 30 21 80

Ingrid Jacobsson, vik redaktör
ingrid.jacobsson@bredband.net
Tel 070 572 35 24

Brittmarie Urve, skribent
urve@telia.com
Tel 070 817 61 67

Lennart Rosander, skribent
bclennart.rosander@gmail.com
Tel 070 759 58 99

Marcus Lundblad-Joons, formgivning
marcusjoons@gmail.com

VILL DU ANNONSERA?

e-post: ann@hembygd.se

VILL DU PRENUMERERA?

- Pris: 130 kr/år
- Studentpris: 80 kr/år
- Genom hembygdsförening: 80 kr/år
- Prenumeration till samtliga medlemmar i en hembygdsförening ger ett pris på 50 kr per medlem och år. Kontakta redaktör Ann Pettersson för mer information.

SÅ HÄR BESTÄLLER DU EN PRENUMERATION:

Sätt in beloppet för din prenumeration, (se ovan) på plusgirokonto: 58 83 56-6. Ange "Ledungen", ditt namn och din adress.

TRYCK

V-TAB VIMMERBY
ISSN 0348-4750

Dags för vårfix i hembygdsgården?

1. Besiktiga, prioritera och gör upp en underhållsplan
2. Ideellt arbetande är olycksfallsförsäkrade. För anställda behövs tilläggsförsäkring.
3. Va rädsla om er. Särskilt på höga stegar, våta stenar och vid arbete med vassa verktyg mm
4. Se över och ha nära tillhands: Förbandslåda, brandsläckare och brandfilt
5. Vårstäda och se över underhållet av maskiner och teknisk utrustning.
6. Renoveringsarbeten utgör en ökad brandrisk. Vidta åtgärder.
7. Rensa utemiljön på brännbart material och minska risken för anlagd brand.
8. Elda säkert. Större eldar = Minst 75 meter från byggnad

Lär dig mer på sakerforeningsgard.se

Husbock, myror, möss eller getingar?

Sanering av skadedjur ingår utan självrisk för
byggnader försäkrade i kategori 1 i
Hembygdsförsäkringen. Ta reda på mer
>> hembygd.se/forsakring